

Культура II

09-14-2024

Тиждень #2

Лекція #18:

*Друкарство та видавництво книг
(початок – прозіврки 29)*

Завдання (з книжки *Українська Культура II*):

Прочитати:

Книжка «Культура II»

Лекція 18:

*Друк та видавництво в Україні
ст. 90-93*

Лекція 16:

*Кіномистецтво
ст. 80-83*

Виконати:

Написати відповіді на питання 1-5 на ст. 83 в книжці *Культура II*.

ДРУК ТА ВИДАВНИЦТВО КНИГ

ПОЧАТКИ ДРУКАРСТВА В УКРАЇНІ

Друкування книжок почалося у 1440-их роках у Німеччині. Перші книжки, написані слов'янським кириличним письмом, видрукував у 1491 р. німецький друкар Швайпольт Фіоль у місті Кракові (Польща), де тоді жило багато українців. Але вкортці римо-католицька інквізиція заборонила видавати книжки слов'янським письмом.

*Л. Тарасевич, Нестор Літописець.
Мідьорит, 1702.*

Першу в Україні книгу — **Апостол**, надрукував у Львові в 1574 р. друкар Іван Федорович. Федорович був втікачем з Москви, звідки його вигнали за "диявольське діло". Потім Федорович пішов на службу до князя Константина Острозького і там видрукував відому **Острозьку Біблію**. Друкарні в ті часи були важливими культурно-освітніми установами. Ними керували високо-освічені люди. У XVII-XVIII ст. найбільшою друкарнею в Україні була друкарня при Печерській Лаврі у Києві. Її видання відзначалися добрим технічним виконанням, тому високо цінилися й ширилися по всіх слов'янських землях. Другим важливим видавничим центром у XVIII ст. була Почаївська Лавра на Волині.

Українське друкарство не мало можливостей розвиватися вільно, бо йому постійно ставили перешкоди всякі окупанти. Найбільше перешкоджав царсько-російський уряд. Коли тільки українську православну церкву підпорядковано у 1686 р. московському патріярхові, встановлено цензуру книг, виданих в Україні. У 1720 р. Цар Петро I видав указ (декрет) друкувати книги тільки за московськими нормами. Циркуляр (директива) міністра Валуєва з 1863 р. забороняв друкувати шкільні підручники і наукові твори українською мовою, а Емський указ з 1876 р. забороняв видавати що-небудь ори-

Апостол. Перша книга надрукована в Україні, 1574 р.

гінальні твори й переклади) українською мовою. Постійно шкодила цензура в Петербурзі, куди треба було пересилати рукописи, щоб отримати дозвіл на друк. Там вони роками лежали і кінець-кінцем або не бачили світу або виходили з багатьма змінами.

У Галичині, що з кінця XVIII ст. перебувала в складі австрійської імперії, не було урядових заборон українського друку. Але впродовж майже пів століття галицькі українці мусіли переборювати труднощі, створені впливовими польськими урядовцями, які старалися спинити розвиток українського життя. Після Емського указу головним українським видавничим центром був Львів.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ у ХХ ст.

В часі української державности 1917-21 рр. появилось багато українських видавництв, які видали велике число книжок, часто в кількості тисяч примірників. Коли більшовики окупували Україну вони закрили всі приватні видавництва, і відтоді тільки держава мала право будь-що видавати. Зaproваджено строгу цензуру, яка забороняла згадувати цілий ряд тем, імен і подій. Велика частина видань були пропагандивного характеру.

В часі т.зв. "українізації" 1920-их років значно зросло число виданих українською мовою книжок: літературні твори, наукові книжки, підручники, словники і т.д. Цей процес припинено в 1933 р. і відразу був великий спад в числі українських книжок.

У Західній Україні, в період 1920-их та 30-их роках під Польшею, діяли приватні видавці та видавництва організацій "Провісти", "Рідної Школи", Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ) і т. д.

Від 1930-их років уся видавнича справа в советській Україні була підпорядкована адміністративним органам в Москві, що дбали не так про справжній розвиток української книжки, як про створення враження такого розвит-

ку (тільки час від часу появлялись дійсно вартісні книжки). Щоправда, функціонувала досить широка мережа видавництв, що спеціалізувались у певних ділянках: "Дніпро" і "Радянський Письменник" видавали літературні твори, "Молодь" та "Веселка" — книжки для дітей і юнацтва, "Радянська Школа" — шкільні підручники, "Наукова Думка" — наукові твори, "Мистецтво" — книжки на мистецькі теми, "Музична Україна" — музичну творчість, "Техніка" — книжки на технічні теми, "Здоров'я" — книжки на тему медицини і здоров'я, "Політвидав України" — політична пропаганда і т. д.

Щойно після проголошення незалежності у 1991 р. постали приватні, незалежні видавництва. Відтоді появилася багато цінних книжок, чимало з них на високому технічному рівні — з кольоровими ілюстраціями, на добром папері тощо. Але в більшості вони виходять дуже малим тиражем. На перешкоді розвитку української книжки стоять відсутність державної підтримки української книги і політика оподаткування українських книжок, що знижує спроможність української книжки конкурувати з набагато дешевшою книжкою з Росії.

У діяспорі видавничу діяльність провадять або провадили приватні особи та різні наукові, політичні, релігійні, молодечі і т. д. організації. Українська діяспора спромоглася видати подивугідне число книжок, що його за той період не дорівняє мабуть жодна інша етнічна діяспора.

Пояснення слів

видавництво — publishing house
кириличне письмо — Cyrillic script
мережа — network
примірник — copy

ділянка — field
конкурувати — to compete
оподаткування — taxation
установа — institution

Завдання

1. Коли взагалі почали друкувати книжки? Хто і де почав вперше друкувати книжки?
2. Хто був першим друкарем в Україні? Звідки він походив і як опинився він в Україні?
3. Де і коли появилася перша надрукована в Україні книга?
4. Де в Україні були центри друкарства в XVI-XVII століттях?
5. Чому книги, друковані в XVI-XVIII століттях, часто ціняться не тільки як історичні пам'ятки, але й як твори мистецтва?
6. Чому українське друкарство не могло розвинуватися вільно у нових часах?
7. Де друкувалися книжки після заборони друку українською мовою? Яке місто стало тоді головним видавничим центром?
8. Які обмеження у видавництві книжок існували за часів большевицької окупації України?

9. Нижче є подані роки, в яких були винесені розпорядження (декрети) про обмеження друку українських книжок в царській російській імперії. Опишіть обмеження за кожним роком, що є тут поданий.

- а) 1686 р. б) 1720 р. в) 1863 р. г) 1876 р.

10. Чому, ви думаєте, царська російська влада створювала такі суворі обмеження на видавництво українських книжок?

Вправа

Вказівка: У цій вправі ви маєте завдання зробити бібліографічну нотатку для трьох родів джерел — книжки, розділу в енциклопедії та статті в журналі. Нижче є подані зразки для таких бібліографічних нотаток.

КНИЖКА:

Прізвище автора, ім'я. Заголовок книжки. Місто, в якому книжка видана: назва видавництва, рік видання.

Приклад:

Шевченко, Тарас. *Кобзар*. Вінніпег, Канада: Клуб Приятелів української книжки, 1960.

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ДОВІДКА:

Енциклопедія Українознавства, загальна частина, том 3, розділ "Видавництва", ст. 972-981. Мюнхен: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1949.

СТАТТЯ В ЖУРНАЛІ:

Братко-Кутинський, О. "Національні Інсигнії", *Пам'ятки України*, XXVI, 1-2, 1994, ст. 11-14.

1. Книжка:
2. Енциклопедична довідка:
3. Стаття з журналу:

КІНОМИСТЕЦТВО

Кіно (кінематографія) — вид зорового мистецтва. Створення доброякісного фільму вимагає великої технічної вмілості, багатої творчої уяви і глибокого обдумання багатогранних аспектів процесу знімання фільму. Успіх фільму полягає у тому, чи зміг він зворушити, або й заповонити глядачів своїми картинами й розповіддю.

Українська кінематографія вирізняється традицією ставити особливий наголос на мистецький бік фільму. Тому українці можуть похвалитися гарною кількістю кінорежисерів, які створили фільми високої мистецької вартості. А в 1960-их і 1970-их роках розвивалося унікальне українське "поетичне кіно", як вияв питоменної української схильності перетворити все у мистецький твір.

ПОЧАТКИ

Кіно в Україні з'явилося, коли тільки воно почало народжуватись в світі. У 1893 р. винахідник Йосиф Тимченко створив в Одесі фільмовий апарат "стробоскоп", що знімав і висвітлював "живі картини". Але царський уряд відмовився видати патент на винахід Тимченка. Через два роки після нього брати Люм'єр створили у Франції подібний, але більш досконалий апарат — кінематограф, який і дав початок розвитку фільму. В Україні вже наступного року познайомились з тим апаратом і почали показувати фільми, привезені з Франції, а також і короткі фільми власної продукції.

Перший повнометражний український фільм "Облога Запорожжя" (про боротьбу отамана Сірка з татарами) з'явився у 1912 р. Його підготував Данило Сахненко, який ще молодим хлопцем опанував кінотехнікою, працюючи для одного французького кінопідприємства. У наступних роках було створено кілька приватних кіностудій і знято фільми з виступами популярних українських театрів. А в роки української незалежності (1918-1920) було створено державну кіностудію "Українфільм", яка зняла кілька документальних фільмів про події тих пам'ятних років.

1920-і РОКИ: ПЕРІОД НІМОГО КІНО

Розвиток українського кіно значно поживавився з 1920-их рр., вже за советської влади. Комуністи вважали фільм потужним засобом впливу на людей. Тому держава підтримувала розвиток кінематографії і міцно тримала всю кіноіндустрію у своїх руках. А талановиті українські кінематографісти використали щедрю підтримку держави як нагоду піднести українське кіно на

такий рівень, щоб він здобув популярність та визнання і в себе вдома і за кордоном.

У 1920-их рр. Україна випереджала інші республіки ССРСР по кількості випущених фільмів. В середньому за рік вона випускала 15-20 повнометражних і майже стільки ж короткометражних фільмів. В Одесі, Києві та Ялті (Крим) були створені кіностудії. Київ серед них став центром кінематографії, своєрідними українським Голівудом. Кіномистецтво привернуло увагу таких талановитих режисерів як Олександр Довженко, Іван Кавалерідзе та Петро Чардинін. Чимало акторів сцени здобуло ще більшу славу виступаючи на екрані (Амвросій Бучма, Наталя Ужвій, Віктор Добровольський та інші).

Більшість фільмів мала пропагандивне спрямування, тому мистецька вартість їх невисока. Але, створено тоді також фільми, які належать до кращих зразків німого кіна. Провідну позицію займала модерністська течія. Українські режисери були схильні до експериментування, а також будували на мистецько-технічних досягненнях і знахідках європейських кінорежисерів. Такими творчими знахідками були в той час: монтаж (швидка зміна сцен, комбінація масових сцен з одноосібними), прискорена або сповільнена зйомка та ін. На жаль, надмірне захоплення технічно-мистецькою стороною не раз приводило до занедбання змісту.

Найвизначнішими фільмами 1920-их років були ті, що мали історичну тематику або базувались на творах українських письменників. До них належать (усі ще німі): фільми І. Кавалерідзе "Злива" (на мотиви Шевченкової поеми "Гайдамаки"), "Перекоп" і "Коліїщина", фільми П. Чардиніна "Тарас Шевченко", "Тарас Трясило" й "Укразія", та фільми О. Довженка "Звенигора", "Арсенал", "Земля", "Іван". Майже всі ці фільми зазнали гострої критики з боку радянських властей за своє "націоналістичне спрямування", "формалізм" і "недостатню увагу до комуністичного виховання населення".

*Кінорежисер
Олександр Довженко*

ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО (1894-1956)

Окреме місце в історії української кінематографії належить Олександрові Довженкові. Він увійшов в історію світового кіномистецтва, як один із найбільших кінорежисерів усіх часів. Його фільми становлять дуже важливий крок у розвитку кіномистецтва, а деякі з них вважаються шедеврами, на яких вчать студенти кінематографії до теперішнього часу.

У 1920-их роках він працював директором кіностудії в Одесі. Створив ряд високоякісних фільмів, серед яких:

Кадр з фільму "Земля".

хідливість в створенні різноманітних ефектів за допомогою нестандартного освітлення, викривлення картин тощо.

Земля вважається найвищим досягненням Довженкової творчості. Міжнародне журі два рази (у 1958 і 1968 рр.) зараховувало "Землю" до 12 найкращих фільмів за всю історію. "Земля" чарує глядачів своїми чудовими картинками української природи. Щоправда, у фільмі прославляється колективізація — створення колгоспів і насильне залучення в них селян. Негативно показані і ті люди, що противились колективізації. Але разом з тим Довженко оспівує красу та багатство української землі й поринає у вічні питання про життя і смерть, народження й любов. Ця друга сторона фільму спонукала большевицьку цензуру заборонити фільм недовго після його появи. Для них

Наталія Сумська.

"Земля" була надмірно лірична і філософічна. Натомість міжнародні знавці кіномистецтва цінують "Землю" за те, що в ній Довженко блискуче поєднав загальнолюдські і вічні мотиви й проблеми зі своїм рідним глибоко-національним світосприйманням.

Довженко був змушений знімати багато фільмів на тему боротьби комуністів за владу в Україні та їх зусилля для побудови комунізму. Але він старався у кожному своєму фільмі пробудити любов до української землі, гнів за терпіння, які мусів зносити український народ та віру у могутні сили українського народу. Тому з часом деякі його фільми заборонено було далі показувати через їх "націоналістичний зміст", а самого Довженка примусили переїхати до Москви,

Звенигора має характер поетичної розповіді про життя українського народу впродовж його бурхливої історії. Разом із цим Довженко зображає різні типи українців, насміхаючись над тими, хто не стояв на боці більшовиків.

Арсенал — гостропропагандистський фільм про події в Україні в час більшовицької боротьби проти УНР. Вартість фільму в його експресіонізмі. Довженко застосовує велику вина-

де він прожив до смерті. У Москві Довженко підготував такі фільми, як "Щорс" та "Аероград", які зачисляються до найвидатніших фільмів советського кіно. Під час Другої світової війни Довженко зняв кілька документальних фільмів про воєнні події в Україні.

Пояснення слів

випуск — production, issue
кінематографія — cinematography
кінорежисер — movie director
німе кіно — silent film
схильність — disposition
шедевр — masterpiece

знімати (фільм) — to film
кіно — film
маштаб — scale, scope
розвага — entertainment
тракувати — to treat

Закріплення 12

1. Коли вперше з'явилося кіно в світі? Коли вперше з'явилося воно в Україні? 2
2. Якого характеру була більша частина фільмів, створених під владою більшовиків? 2
3. Які "провини" найчастіше закидувала офіційна советська критика українським кінорежисерам? 2
4. Хто вважається найбільшим українським режисером в історії українського фільму? Назвіть найвідоміші його фільми. 3
5. Який український фільм признало міжнародне журі одним із 12 найкращих фільмів за всю історію кіно? Чому цей фільм так імponує чужим глядачам? 3

Вправа — дослідження

Пошукайте в американській енциклопедії або книжці з історії світового кіно, що пишуть чужі автори про визначного українського кінорежисера, Олександра Довженка. Коротко перекажіть своїми словами головні інформації, подані там, про Довженка. Особливо зверніть увагу, що говориться про національне походження Довженка, його місце і ролі в історії кіно, про окремі його фільми.

1. Джерело (назва книжки або енциклопедії, з якої інформації взяті).
2. Що пишуть у цьому джерелі про життя та діяльність О. Довженка.
3. Які фільми О. Довженка згадуються у цьому джерелі.
4. Як автор оцінює фільми О. Довженка.
5. Авторова оцінка ролі Довженка в історії кіно. В чому, на думку автора, полягає геніяльність О. Довженка як режисера.